

หลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ในพระไตรปิฎกสำหรับครู*

SEVENFOLD KALANAMITTA-DHAMMA IN TIPITAKA FOR TEACHERS

พระปิฎกโกศล

Phra Pidhokkosol

พระมหาคำพันธ์ รัตนชโย (แสนยโยธิน)

Pramaha Kumohan Ranonchayo (Seanyayotin)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Ratchaburi Buddhist College, Thailand

ฉนวนวัฒน์ บุญพิทักษ์

Chanwat Boonpitak

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Suphanburi Buddhist College, Thailand

E-mail: pra_moth@hotmail.com

บทคัดย่อ

ครูเป็นกัลยาณมิตร คือ มิตรแท้ที่ดี ที่คอยช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์อย่างจริงใจโดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน เป็นมิตรที่หวังดี มีสิ่งดี ๆ ให้กันด้วยความจริงใจคุณสมบัติของกัลยาณมิตร ซึ่งเรียกว่า กัลยาณมิตรธรรม มี 7 ประการ คือ 1) ปิโย ครูจะต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและเป็นแม่พิมพ์ต้นแบบแก่ศิษย์ 2) ครุ คือ ความน่าเคารพ ต้องประพฤติสมควรแก่ฐานะ มีแนวทางการปฏิบัติตนและหลักการดำเนินชีวิตในทางที่ถูกต้องชอบธรรม 3) ภาวนีโย ครูคือบัณฑิต เป็นที่ยกย่อง ในฐานะทรงคุณ คือ ความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ 4) วตฺตา จ คือ ครูต้อง รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน และเป็นທີ່ปรึกษาที่ดีของศิษย์ 5) วจนฺกฺขโม ครูจะต้องมีความอดทนต่ออุปสรรคในทุกด้าน มีจิตใจที่หนักแน่น สามารถเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ได้ด้วยจิตใจที่มั่นคง 6) คมฺภีรณฺจ กถํ กตฺตา สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อน ให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป เป็นคุณสมบัติของกัลยาณมิตรอย่างดีเลิศ คือ ความเป็นผู้กระทำได้จริงในสิ่งที่สอนแก่ผู้อื่น หรือได้บรรลุสำเร็จนั้น ๆ ด้วยตนเองแล้วจึงสอนเรื่องนั้นแก่ผู้อื่น และ 7) โน จมฺภูฏานเณ นินฺโยชเย คือ ไม่แนะนำหรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย ครูเป็นผู้นำและแบบอย่างของสังคม เป็นบุคคลที่สังคมยกย่องเลื่อมใส ครูจึงต้องเป็นคนที่บริสุทธิ์ด้วยกาย วาจา ใจ เป็นครูอยู่ทุกขณะ ทุกหนทุกแห่ง จึงช่วยกันกระทำความดีให้เด็กเห็นเป็นเยี่ยงอย่าง เป็น

---

* Received 31 October 2019; Revised 18 November 2019; Accepted 25 November 2019

ตัวอย่างที่ดีแก่ศิษย์อย่างเคร่งครัดเพื่อศิษย์จะได้มีความเชื่อถือศรัทธาและถือปฏิบัติตามด้วยความรัก

ครูดีที่ปฏิบัติตามหลักกัลยาณมิตรธรรม ย่อมจะมีคุณอนันต์แก่นักเรียน แต่หากว่าครูชั่วก็ย่อมมีโทษมหันต์ต่อศิษย์เช่นกัน นอกเหนือจากการให้ความรู้ทางวิชาการแล้ว การชี้แนะฝึกอบรมให้มีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของครู ให้ศิษย์มีแนวทางการปฏิบัติตนและหลักการดำเนินชีวิตในทางที่ถูกต้องชอบธรรม ทั้งนี้ครูเองก็ต้องปรับปรุงตนเอง ในทุก ๆ ด้าน ความเป็นเลิศทั้งวิชาการและตั้งมั่นคุณธรรมและจริยธรรม ครูนั้นต้องดำรงตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ศิษย์อย่างเคร่งครัด เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ศิษย์และสังคม

คำสำคัญ: หลักกัลยาณมิตรธรรม 7, พระไตรปิฎก, สำหรับครู

Abstract

A result of this study was found that a teacher was Kalanamitta, i. e. a good friend to help human beings sincerely without any want of compensation and to give good things faithfully. Seven aspects of good friends, called Kalanamitta-Dhamma, were (1) Piyo to encourage a teacher to have good human relations and to be a good model, (2) Caru (respectable) to ask a teacher to behave properly in a status, good practice, and good principles to live, (3) Bhāvanīyo to help a teacher to get faith as a person of good qualities: knowledge and wisdom, self-training and self-development, (4) Vattā ca to make a teacher know how to make the other person understand, when he could speak, to give good details, and to be a good advisor, (5) Vacanakkhamo to help a teacher patient in all obstacles and full of strong mind to win those obstacles, (6) Gambhiranca Katha Kattā to describe complex events and deep ideas for clear understanding, to act as speaking from a course of teaching or to attaining each levels of Dhamma before teaching, (7) No Catthāne Niyojaye to leave misleading the other persons into destruction. The teacher was actually a social leader and a social model praised by all people in societies. Thus, the teacher had to be pure in physical, verbal and mental action for all times and all places. The teacher had to produce a good model in order to make students full of faith and praise until they were pleased to follow his principles with love and happiness.

A teacher who followed Kalanamitta- Dhamma could produce great benefits. If there was a bad teacher, he would produce great damage among

students. A good teacher would give academic knowledge, introduction and training about morality and ethics for a good way of practice and life. The teacher had to grow self-development, academic excellence, morality and ethics. The teacher had to be a good model of all students and people in societies.

Keywords: Sevenfold Kalanamitta - Dhamma, Tipitaka, For Teachers

บทนำ

พระพุทธเจ้าในฐานะเป็นผู้ก่อตั้งพระพุทธศาสนา ได้ทรงบำเพ็ญบารมีมาเป็นเวลานานเพื่อจุดมุ่งหมายสูงสุด คือ การขจัดสรรพสัตว์ออกจากสังสารวัฏ พระองค์เริ่มประกาศพระศาสนาโดยการแสดงธรรมแก่ผู้มีอุปนิสัยในการบรรลุมรรคนิพพานด้วยพระมหากรุณาธิคุณ พระพุทธเจ้า ไม่เป็นเพียงแค่ศาสดาของมวลมนุษยชนเท่านั้น แต่ยังทรงเป็นศาสดาของเทวดาทั้งหลายอีกด้วย เพราะฉะนั้น จึงทรงได้รับการถวายพระนามว่าเป็นศาสดาของเทวดาและของมนุษย์ทั้งหลาย (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) กล่าวคือ ทรงเป็นบรมครูสูงสุด ไม่มีผู้เสมอเหมือน ในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นผู้นำทางวิญญาณ (Spiritual guide) ของโลกอย่างแท้จริง โดยการนำพระสัจธรรมที่ทรงค้นพบ ประกาศให้ชาวโลกได้รับรู้และปฏิบัติตาม เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุข คือบทธาบทและหน้าที่ที่ทรงบำเพ็ญ 3 ประการ เรียกว่า พุทธจริยา 3 ประการ (พระธรรมปิฎก, 2546) คือ

1. โลกัตถะจริยา ได้แก่ การบำเพ็ญประโยชน์แก่โลก
2. ญาติัตถะจริยา ได้แก่ การบำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติ
3. พุทธัตถะจริยา ได้แก่ การบำเพ็ญประโยชน์โดยฐานะเป็นพระพุทธเจ้า

นอกจากจะทรงบำเพ็ญพุทธจริยา 3 ประการแล้ว พระองค์ยังทรงมีพุทธกิจที่จะต้องปฏิบัติประจำในแต่ละวัน ซึ่งเกี่ยวกับการสั่งสอนธรรมแก่พุทธบริษัท 5 ประการ ดังนี้ คือ 1) ปุพฺพณฺเห ปิณฺฑปาทถจฺจ เวลาเช้าเสด็จบิณฑบาต 2) สายณฺเห ธมฺมเทศนํ เวลาเย็นทรงแสดงธรรม 3) ปโทเส ภิกฺขุโสภาทํ เวลาค่ำประทานโอวาทแก่เหล่าภิกษุ 4) อทฺตมรตฺเต เทวปญฺหนํ เที่ยงคืนทรงตอบปัญหาเทวดา 5) ปจฺจุสฺเสว คเต กาเล ภพฺพาภพฺเพ วิโลกนํ จวนสว่าง ทรงตรวจพิจารณาสัตว์ที่สามารถและที่ยังไม่สามารถบรรลุธรรมอันควรจะเสด็จไปโปรดหรือไม่

ปฏิปทาของพระพุทธองค์ดังกล่าวมานี้ ถือได้ว่าเป็นบทธาบทและหน้าที่ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นพระบรมครูของพระองค์อย่างแท้จริง เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้า พระองค์ได้ชื่อว่าเป็นพระบรมครูของบุคคลที่เป็นครูทั้งหลายในโลก ในฐานะที่เป็นกัลยาณมิตร องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “ความมีกัลยาณมิตร ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่เพื่อความดำรงมั่น ไม่เสื่อมสูญ ไม่อันตรายแห่งสัทธรรม” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) แสดงให้เห็นว่า ความเป็นกัลยาณมิตร ซึ่งเป็นพื้นฐานก่อให้เกิดความงอกงาม เป็นไป

เพื่อความเจริญทั้งทางโลก และทางธรรมต่อการดำเนินชีวิต พระพุทธศาสนาจะแนะนำให้สร้างคุณธรรมที่เป็นกัลยาณมิตรเกิดขึ้นในตน และคบหาแต่กัลยาณมิตรที่ดี เพราะจะยังประโยชน์ในการดำเนินชีวิตในปัจจุบันมีการพัฒนาไปในทางที่ดี มีความสงบสุขทั้งตนเองและสังคม เพราะความมีกัลยาณมิตร ถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง ที่จะทำให้ชีวิตมีความก้าวหน้าไปในทางที่ดี ทั้งในด้านความประพฤติภายในและภายนอก

จึงเห็นได้ว่า การเป็นครูที่ดีของศิษย์ นอกจากจะมีความสามารถถ่ายทอดวิชาความรู้ได้ดีแล้ว ขณะเดียวกัน ครูทั้งหลายต้องสร้างคุณสมบัติการเป็นมิตรที่ดีให้มีในตนเอง ตามหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ซึ่งเป็นองค์คุณของกัลยาณมิตรหรือคุณสมบัติของมิตรที่ดีหรือมิตรแท้ คือท่านที่คบหรือเข้าหาแล้ว จะเป็นเหตุให้เกิดความดีงามและความเจริญ ประกอบด้วยคุณสมบัติ 7 ประการ คือ 1) ปิโย 2) ครุ 3) ภาวนีโย 4) วตฺตา จ 5) วจนฺกฺขโม 6) คมภีรณฺจ กถํ กตฺตา 7) โน จฏฺฐาเน นีโยชเย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2548)

ด้วยเหตุ 7 ประการข้างต้น หากเราสร้างเสริมอบรมให้เกิดมีในตนเองแล้ว ไม่ว่าจะเป็ นลูกศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดวิชาความรู้ หรือหมู่มิตรที่คบหาด้วยจะมีความรู้สึกรับใจ จริ่งใจ สามารถให้ความช่วยเหลือ ยามเมื่อลำบาก ให้ปรึกษาที่ดี และไม่นำไปในทางเสื่อมเสีย เพื่อนสามารถให้ความไว้วางใจ สนุกใจในการคบหาสมาคม และเป็นการทำให้ตนเองมีเสน่ห์ต่อคนรอบข้าง ซึ่งสภาพครูไทยในปัจจุบัน มีบางคนมิได้ประพฤติตามหลักกัลยาณมิตรธรรมเท่าที่ควร จะเห็นได้จากรายงานทางสื่อมวลชนที่สะท้อนปัญหาของครูที่ประพฤติตนไม่เหมาะสมตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทำให้ภาพลักษณ์เสียหายแก่ครูส่วนใหญ่ได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงมีความสนใจในการศึกษาหลักพุทธธรรมสำหรับครูไทย เพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษาไปเป็นข้อมูลเสนอแนะทางการศึกษาต่อไป

หลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ในพระไตรปิฎก

1. ความหมายของกัลยาณมิตร

เพื่อให้การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นไปด้วยความกระชับและจำกัดเนื้อหาให้อยู่ในข่ายที่เหมาะสม จึงได้นำเสนอความหมายของ กัลยาณมิตร โดยแบ่งเป็น 2 ประเด็น คือ ความหมายโดยศัพท์ และความหมายโดยเนื้อหา ดังต่อไปนี้

1.1 ความหมายโดยศัพท์

คำว่า กัลยาณมิตร มาจากคำว่า กัลยาณะ + มิตร โดยพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ให้ความหมายว่า กัลยาณะ ได้แก่ งาม ดี และ มิตร หมายถึง เพื่อนที่ดี, มิตรผู้มีคุณอันบังจิตพึงคบ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2548) นอกจากนี้คำว่า

มิตร หรือ มิตร ยังมีความหมายตามผู้รู้ท่านวิเคราะห์ว่ามีรากศัพท์เดียวกับ คำว่า เมตตา วิเคราะห์ไว้ดังนี้

เมฆชตีติ = มิตร ผู้โดยอมรักใคร่กัน ผู้นั้นเรียกว่า มิตร มิตรเมตตา = เมตตา อธิบายที่ใคร่ประโยชน์ซึ่งเกิดมีในมิตร เรียกว่า เมตตา อีกนัยหนึ่งว่า มิตรตสส เอสา ปวตตตีติ = เมตตา อธิบายที่ใคร่ประโยชน์ที่เป็นไปต่อมิตรเรียกว่า เมตตา (สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), 2546)

ในอักษรวิภังค์ปรากฏความไว้ว่า “ความรักใคร่ กิริยาที่รักใคร่ ภาวะที่รักใคร่ในสัตว์ทั้งหลาย เมตตาเจโตวิมุตติ นี้เรียกว่า เมตตา” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และอีกแห่งหนึ่งคือในขุททกนิกาย มหานิเทศ ได้ขยายความหมายของเมตตาไว้ว่า “เมตตา ได้แก่ ความรัก กิริยาที่รัก ภาวะที่รัก ความเอ็นดู กิริยา ที่เอ็นดู ภาวะที่เอ็นดู ความปรารถนา เกื้อกูลกัน ความอนุเคราะห์ ความไม่พยายาม ความไม่ปองร้าย”(มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

จากความหมายตามที่กล่าวมาจะเห็นว่า กัลยาณมิตร ตามรูปศัพท์นั้น หมายถึง เพื่อนที่ดีเพื่อนที่งามหรือเพื่อนที่รักใคร่คุ้นเคยที่ดี เพื่อนรักใคร่ คุ้นเคยที่งาม เพื่อนผู้มีความเอื้อโย มีน้ำใจเอื้อเฟื้อที่ติงาม บุคคลผู้มีจิตที่หวังดี มีความรักใคร่ เป็นผู้หวังประโยชน์ เกื้อกูลต่อตนเองและผู้อื่นตามคำศัพท์จะเห็นว่าท่านมุ่งเอามิตรดีที่เป็นบุคคล โดยเฉพาะ

1.2 ความหมายโดยเนื้อความ

สำหรับความหมายโดยเนื้อความนั้น กัลยาณมิตร หมายถึง บุคคลผู้มีความใฝ่รู้ตั้งตนอยู่ในธรรม เป็นผู้ชี้แนะแนวทางแห่งความเจริญ สั่งสอนอบรม เป็นที่ปรึกษา เพื่อนที่ดี หนังสือ หรือสื่อหลากหลายรูปแบบที่ส่งเสริมให้เกิดปัญญา สิ่งแวดล้อมทางสังคมโดยทั่วไปที่ดี ที่เกื้อกูล ซึ่งจะชักจูง หรือกระตุ้นให้เกิดปัญญาได้ด้วยการฟัง การสนทนา ปรึกษา ชักถาม อ่าน ตลอดจนการรู้จักเลือกใช้สื่อให้เกิดประโยชน์จากความหมายโดยเนื้อความข้างต้นนี้ แสดงให้ทราบว่า กัลยาณมิตร นอกจากจะหมายถึง มนุษย์หรือบุคคลที่เป็นเพื่อนที่ดีแล้ว ยังหมายถึง หนังสือที่ดี ที่อ่านแล้วให้ข้อคิดที่ดี หรือให้ความรู้ที่ดีมีประโยชน์ ทั้งนี้เพราะยังมีหนังสือจำนวนมาก ที่ไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อ่านเมื่ออ่านแล้ว ทำให้เกิดความเข้าใจผิดต่อชีวิต ต่อโลก หรือต่อสังคม อาจจะทำให้กลายเป็นคนมองโลกในแง่ร้าย ไม่ก่อให้เกิด ความคิดสร้างสรรค์ กลับเพิ่มพูนความ โลภะ โทสะ โมหะ ขึ้นในตัวผู้อ่าน เช่น หนังสือที่สอนให้ไม่รู้คุณบิดามารดา หนังสือที่สอนการทำลายล้างชีวิตเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน หรือแม้กระทั่งหนังสือลามก สื่อทาง โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ตที่เสนอภาพไม่สมควร ที่เพิ่มกามกิเลสแก่ผู้อ่านผู้ชม ก็ถือว่าไม่ใช่ กัลยาณมิตร

สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดีก็สามารถเป็นกัลยาณมิตรได้ เช่น โรงเรียนที่ดี มีความสะอาด มีระเบียบ เรียบร้อย ไม่เป็นแหล่งเพาะเชื้อโรค หรือไม่ปล่อยให้มีการเสพยาเสพติดภายในโรงเรียน และยังมีคุณครูที่ดีมีความรู้และคุณธรรม เป็นต้นแบบที่ดีของนักเรียนได้ ผู้ปกครองที่ดีและข้าราชการที่ดีก็สามารถเป็นกัลยาณมิตรได้ เช่นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปลัดอำเภอ นายอำเภอ จนถึงผู้ว่าราชการ หรือถ้าหากเป็นข้าราชการทางการเมือง ก็เป็นข้าราชการการเมืองที่ดี เช่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา รัฐมนตรี จนถึงนายกรัฐมนตรีที่ดี เป็นต้น บุคคลเหล่านี้ หากเป็นผู้มีความดี มีศีลธรรมแนะนำสิ่งที่ดีมีประโยชน์ ก็สามารถเป็นกัลยาณมิตรให้กับคนทั้งหลายได้ รวมถึงสื่อสารมวลชนที่นำเสนอข่าวที่เป็นตรงไปตรงมา ทำให้ผู้รับสื่อได้สาระและคุณประโยชน์ โดยเป็นสื่อที่ทำให้ผู้รับมีความรู้ความเข้าใจ มีการดำเนินชีวิตไปในทางที่ดีงาม เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นในสังคมนอกจากความหมาย ตามรูปศัพท์และความหมายโดยเนื้อความ ยังมีความหมายตามที่ผู้รู้ท่านกล่าวไว้ ดังต่อไปนี้

สมเด็จพระญาณสังวร ทรงดำรัสไว้ว่า เพื่อนมิตรทั้งหลายซึ่งเป็นผู้ทรงปัญญาสามารถที่จะให้คำแนะนำอบรมอันถูกต้องได้ก็เรียกว่า กัลยาณมิตร (พระญาณสังวร (สุวฑฒนมหาเถระ), 2536)

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ความหมายคำว่ามิตรไว้ว่า มิตร หมายถึง บุคคลที่ช่วยชี้แนะแนวทาง ชักจูง ตลอดจนแนะนำสั่งสอน ชักนำผู้อื่นให้ดำเนินชีวิตที่ดีงาม ประสพผลดีและมีความสุข เจริญก้าวหน้า พัฒนาในธรรม แม้จะเป็นบุคคลเสมอกันหรือเป็นมารดาบิดา ครูอาจารย์ ตลอดทั้งพระสงฆ์จนถึงพระพุทธเจ้าก็นับว่าเป็นมิตร แต่เป็นมิตรใจดี หรือมิตรมีธรรมที่เรียกว่ากัลยาณมิตร แปลว่า มิตรดีงาม นอกจากนี้ ยังปรากฏความหมายของกัลยาณมิตรที่ท่านอธิบายไว้ในพุทธธรรม (พระธรรมปิฎก, 2546) ดังความว่า คนดี คนมีปัญญา คนมีคุณธรรม ทางธรรมเรียกว่า สัตบุรุษบ้างบัณฑิตบ้างถ้าคนดี คือสัตบุรุษหรือบัณฑิตนี้ไปทำหน้าที่ช่วยเหลือแนะนำสั่งสอน ชักนำสัมมาทิฐิให้แก่ผู้อื่น ตลอดจนมีความสนใจระตือหรือร้านที่จะเข้าไปหาซักถามขอคำชี้แนะแนวทางจากสัตบุรุษ หรือบัณฑิตไปปฏิบัติ การกระทำของเขาอย่างนี้เรียกว่า การเสวนาสัตบุรุษ หรือคบหาคนดีไม่ว่าสัตบุรุษจะมาทำหน้าที่ให้ หรือบุคคลนั้นจะไปคบหาสัตบุรุษเองก็ตาม ในเมื่อมีการยอมรับหรืออิทธิพลต่อกันเกิดขึ้นแล้ว ก็เรียกว่าเขามีกัลยาณมิตร และเรียกภาวะนี้ว่า กัลยาณมิตรตา แปลว่าความมีกัลยาณมิตร (พระธรรมปิฎก, 2552)

พุทธทาสภิกขุ กล่าวไว้ว่า...มิตรตามภาษาที่คนเข้าใจทั่วไป หมายถึง เพื่อนเกลอหรือคนที่ทำอะไรถูกใจตน ทางภาษาธรรม หมายถึง ธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ธรรมที่ทำให้พ้นทุกข์ซึ่งก็คือมรรคมีองค์แปด นอกจากนี้ท่านยังขยายคำว่า มิตร หมายถึง ผู้ที่มีความรักต่อเรา แต่ไม่ใช่รักทางกามคุณ แต่เป็นความรักอย่างบริสุทธิ์ เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่กันและกัน และหมายถึงผู้ที่รักใคร่ชอบพอกัน ผู้รักใคร่คุ้นเคยกัน แล้วกระทำความดีต่อกัน เพื่อให้อยู่

ร่วมกันได้ ทั้งทางลับและเปิดเผยโดยไม่เลือกเพศ วัย ความรู้ ชาติ ศาสนา และไม่มีใครคิดร้ายต่อกัน ผู้ร่วมฐานะ ผู้อยู่ในสภาพหรือลักษณะเดียวกัน เช่น เป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน (มหาทองพูน สติสมปโน (เสือเขียว), 2547)

พระราชวรมณี (ประยูร ธมมจิตโต) ได้ให้ความหมาย มิตรและสหายไว้ว่า... เพื่อน ในภาษาไทยตรงกับคำในภาษาบาลีว่า มิตรและสหาย ทั้งสองคำมีความหมายไม่เหมือนกัน บางคนเป็นมิตรแต่ไม่ได้เป็นสหาย บางคนเป็นสหายแต่ไม่ได้เป็นมิตร ดังนั้น มิตร หมายถึง คนที่คบกันด้วยความชอบพอรักใคร่ มาจากศัพท์ว่า เมตตา ส่วนคำว่า สหาย หมายถึง มาด้วยกันไปด้วยกัน สหายเป็นลักษณะของคนร่วมทำกิจกรรม เพื่อนร่วมงานก็เรียกว่า สหาย บางคนเป็นเพื่อนร่วมงานกันเช่นเป็นเจ้านายเป็นลูกน้องแต่ไม่ได้เป็นมิตรกัน พวกเขาเป็นสหายโดยความจำใจ คอยแต่คิดว่าเมื่อไรอีกฝ่ายหนึ่งจะไปเสียที ไม่มีความเป็นมิตรเพราะขาดน้ำใจที่ดีต่อกัน ฉะนั้น สหายจึงอาจจะไม่ใช่มิตร บางคนเป็นมิตรชอบพอกันแต่ต้องอยู่ไกลไม่อาจจะทำกิจกรรมร่วมกันจึงไม่ได้เป็นสหาย (พระราชวรมณี (ประยูร ธมมจิตโต), 2541)

ปาน จันทราบุตร กล่าวว่า เพื่อน หมายถึง คนที่เราคบหา ทำความสนิทสนมหรืออยู่ใกล้ชิด อาจเป็นผู้ใหญ่เหนือเรา หรือเป็นคนเสมอหรือต่ำกว่าเราก็ได้ (ปาน จันทราบุตร, 2521)

พระมหารัชม์ ชุตติโก ให้ความหมายว่า กัลยาณมิตร หมายถึง มิตรแท้ที่มีความหมายในหลักคุณธรรม ความดีต่าง ๆ ที่บุคคลมีและแสดงออกต่อผู้อื่นอย่างไรก็ตาม (พระมหารัชม์ ชุตติโก, 2547)

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ท่านได้อธิบายไว้ว่า ผู้ยินดีในกุศลธรรม มีกายสุจริต เป็นต้นชื่อว่า กัลยาณมิตร และการวางตัวเหมาะสม การได้เจรจา สนทนากับ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยจาคะ และถึงพร้อมด้วยปัญญา ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นคนหนุ่มหรือคนแก่ แล้วคอยศึกษาและปฏิบัติตามศรัทธาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาตามสมควร คอยศึกษาและปฏิบัติตามศีลของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศีลตามสมควร คอยศึกษาจาคะของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะตามสมควร และ คอยศึกษาปัญญาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญาตามสมควร (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

สรุปจากการศึกษาความหมายจะเห็นว่า ความหมายโดยศัพท์ ท่านมุ่งเอาความหมายที่เป็นบุคคล คือจะเป็นกัลยาณมิตรได้ต้องเป็นบุคคลผู้มีน้ำใจดีงาม เอื้อเฟื้อ เกื้อกูลประโยชน์ตนและผู้อื่น ส่วนความหมายโดยเนื้อหานั้นครอบคลุมไปถึงสิ่งแวดล้อมทุกอย่างที่เอื้อต่อการเรียนรู้ พัฒนาระดับความคิดความอ่าน ความเข้าใจที่ถูกต้องถือว่าเป็นกัลยาณมิตรทั้งสิ้นในทางธรรมแม้ยังไม่ได้ทำการช่วยเหลือแก่ผู้ใดปรากฏออกมาเป็นรูปธรรมเพียงแค่ว่าเป็นผู้ยินดีในกุศลธรรม มีกายสุจริต เป็นต้น ก็ถือว่าเป็นกัลยาณมิตรแล้ว เพราะว่าเป็นผู้ยินดีในกุศลธรรมก็คือ ผู้มีกัลยาณมิตรภายในนั่นเอง โอกาสต่อไปเขาจะแสดงความเป็นกัลยาณมิตร

ที่เป็นรูปธรรมออกมาผ่านทางรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้นว่า การช่วยชี้แนะ บอกกล่าว สั่งสอน แม้จะไม่แสดงออกมาด้วยคำพูด การทำเป็นแบบอย่างในการเป็นผู้ยินดีในกุศลธรรม ก็ถือว่าเป็นกัลยาณมิตรโดยนัยที่สมบูรณ์อยู่แล้วนั่นเอง

2. หลักกัลยาณมิตรธรรม 7

หลังจากที่ได้ศึกษาความหมาย ประเภทและตัวอย่างกัลยาณมิตรแล้ว ในประเด็นนี้เป็นการศึกษา หลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ซึ่งเป็นคุณสมบัติของกัลยาณมิตรผู้สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทุก ๆ ประการ เพราะการที่ใครสักคนหนึ่งมีจิตหวังเพื่อประโยชน์สุขของคนอื่น เพื่อเป็นบุญนิมิตในทางสร้างสรรค์ สร้างความเจริญด้านจิตใจ การชี้แนะให้คนอื่นดำรงตนอยู่ในทางที่ถูก ที่ดีงาม ชักนำให้กุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น อกุศลที่กำลังจะเกิดขึ้นและที่เกิดขึ้นแล้วให้เสื่อมไปบุคคลผู้มีความปรารถนาอย่างนี้ จำเป็นต้องมีคุณธรรมสำหรับ ฝึกตนเองให้เหมาะกับภาระหน้าที่ที่รับผิดชอบ ฉะนั้น บุคคลผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรจึงต้องประกอบด้วยองค์คุณหรือคุณสมบัติของกัลยาณมิตรถึง 7 ประการ ดังนี้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2500)

2.1 ปิโย หมายถึง เป็นผู้น่ารัก หรือเป็นที่รัก หมายความว่าท่านประกอบด้วยเมตตา ทำให้ผู้ที่เข้าไปหานั่งใกล้รู้สึกว่ามีเพื่อน ทำให้เกิดความชุ่มฉ่ำใจ ไม่อ้าวอ้างว่าเหว กัลยาณมิตรที่ดีจะทำให้เกิดรู้สึกอย่างนี้ พระพุทธเจ้าก็ทำให้พระสาวกมีความสดชื่น มีความอบอุ่นใจ มีความสบายใจ ท่านมีเมตตา ท่านมีลักษณะเป็นปิโย ก็จะทำให้รู้สึกสบายใจ ชุ่มฉ่ำใจ เหมือนมีเพื่อนดูแลอยู่ตลอดเวลา

2.2 ครุ หมายถึง เป็นที่เคารพ มีความหนักแน่น เป็นบุคคลที่อุดมด้วยปัญญา ทั้งทางโลก และทางธรรมอย่างพร้อมมูล จนกระทั่งตระหนักและซาบซึ้งได้ดีว่า อะไรถูกอะไรผิด อะไรดี อะไรชั่ว อะไรควรอะไรไม่ควร อะไรเป็นบุญอะไรเป็นบาป แล้วดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้อง ที่เป็นบุญเป็นกุศลอย่างมั่นคงแน่วแน่ ไม่หวั่นไหวต่อความยั่วยวนของสิ่งแวดล้อมที่ทำให้จิตใจตกต่ำเป็นคนรักความยุติธรรมเป็นที่สุด ไม่ว่าต่อหน้าอย่างไร ลับหลังต้องอย่างนั้น มีความเมตตากรุณาอยู่เป็นนิจกับทุกคนที่เกี่ยวข้อง คุณสมบัตินี้จะหลอมให้กัลยาณมิตรเป็นที่น่าเคารพของชนทั้งปวง

2.3 ภาวนีโย หมายถึง เป็นที่เจริญใจ เป็นแบบอย่างให้เราได้ เราได้ครูอาจารย์ เราได้ผู้ที่ท่านมีคุณธรรม มีความประพฤติดีงาม เราก็เกิดความรู้สึกรู้สึกที่เรียกว่า จรรโลงใจ มีกำลังใจเห็นแบบอย่าง อยากจะทำตาม ก็ทำให้มีความก้าวหน้าในชีวิต มีพุทธพจน์ที่ตรัสถึงพระภิกษุเถระเป็นที่เจริญใจไว้ว่า เพราะประกอบด้วยธรรม 5 ประการคือ “ไม่กำหนดในสิ่งที่เป็นเหตุให้กำหนดไม่ขัดเคืองในสิ่งที่เป็นเหตุให้ขัดเคือง ไม่หลงในสิ่งเป็นเหตุให้หลง ไม่โกรธในสิ่งที่เป็นเหตุให้โกรธ ไม่มัวเมาในสิ่งที่เป็นเหตุให้มัวเมา” หรือ “เป็นผู้ปราศจากราคะ เป็นผู้ปราศจากโทสะ เป็นผู้ปราศจากโมหะ เป็นผู้ไม่ลบหลู่คุณท่าน เป็นผู้ไม่ตีตนเสมอ” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2500)

2.4 วตตา จ หมายถึง นอกจากจะให้เกิดความรู้สึกอยู่ในใจแล้วยังออกมาเป็นรูปธรรมด้วย คือ วตตา จ เป็นผู้สามารถกล่าวตักเตือน เป็นนักพูด คือเป็นผู้ฉลาดในการใช้ถ้อยคำ นำรับฟัง มีเหตุมีผล มีหลักการ พูดถูกจังหวะ การพูดนี้เป็นสิ่งสำคัญอันหนึ่งที่ช่วยให้ผู้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรประสบความสำเร็จในการชักนำบุคคลผู้หลงผิด ท้อแท้ หมดกำลังใจ หมดความยินดีในการทำหน้าที่ ให้กลับมีความเห็นถูก มีกำลังใจ เกิดความยินดีที่จะทำหน้าที่นั้นต่อ

2.5 วจนกุขโม หมายถึง บอกกล่าวแล้วบางที่ยังไม่ชัดเจน ยังสงสัยอยู่เข้าไปซักถามเป็นผู้ต่อถ้อยคำสูง ๆ ต่ำ ๆ ได้ คือ บุคคลผู้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรนั้นถึงเวลาจะว่ากล่าวสอนจำต้องว่ากล่าวสอน แนะนำ การว่ากล่าวสอน แนะนำนั้น แม้จะเป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ต่อผู้ฟัง เช่น การพูดเรื่องศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา สำหรับผู้เป็นมิจฉาทิฐิ ผู้ไม่มีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา ย่อมไม่เป็นที่ชอบใจ จึงแสดงออกมาในรูปแบบของการใช้ถ้อยคำที่หยาบคาย ต่อต้านตีเถียน สำหรับผู้เป็นสัมมาทิฐิย่อมชอบใจแสดงออกมาในรูปแบบของการสรรเสริญยกย่องแสดงความพอใจเมื่อธรรมดาเป็นเช่นนี้ ผู้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรจะต้องรู้เท่าทันอดทนได้ ทั้งถ้อยคำที่ไม่น่าปรารภ และถ้อยคำที่น่าพอใจ คือไม่ยินดียินร้ายจนเกินไป การอดทนต่อถ้อยคำที่ไม่น่ายินดีก็นับว่ายากยิ่งแล้ว สิ่งที่ยากยิ่งกว่าคือ การอดทนต่อสิ่งที่น่ายินดี นี่เป็นอีกด้านหนึ่งที่สำคัญ สำหรับบุคคลผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร ผู้อดทนต่อถ้อยคำหรือเสียงนี้ ฉะนั้น บัณฑิตหรือผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรจึงต้องฝึกจิตของตนไม่ให้เอนเอียง คือไม่หวั่นไหว ไม่สะเทือนต่อโลกธรรม 8 ด้วยอำนาจความยินดีหรือยินร้ายให้สมตามพระพุทพจนที่ว่า “ภูเขาศิลาล้วน เป็นแห่งเดียว ย่อมไม่สะเทือนด้วยลมฉันใดบัณฑิตทั้งหลาย ย่อมไม่เอนเอียงในเพราะนินทาและสรรเสริญฉันนั้น.”

2.6 คมภีรณจ กถ กตดา หมายถึงเป็นผู้ที่กล่าวถ้อยคำหรือเรื่องที่ลึกซึ้งได้ คำกล่าว สอนธรรมดาสามัญก็เป็นความดีของกัลยาณมิตรอยู่ทั่วไปแล้ว แต่กัลยาณมิตรที่มีคุณสมบัติพิเศษที่จะช่วยลูกศิษย์ได้อย่างแท้จริงก็คือ ผู้ที่สามารถนำให้เข้าถึงสิ่งที่ลึกซึ้งให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป อันนี้จะเป็นปัจจัยที่ทำให้เราสามารถก้าวหน้าในการปฏิบัติ ถ้าเรื่องลึกซึ้งขึ้นไป ท่านไม่สามารถแนะนำได้เราก็อยู่ในระดับธรรมดา ความก้าวหน้าในการปฏิบัติ ก็ไม่เป็นไปเท่าที่ควรไปไม่ไกล หรือไม่ถึงที่สุดจึงจะต้องมีคุณลักษณะข้อที่ คือสามารถที่จะແดงชี้แจงเรื่องลึกซึ้งได้ด้วยในที่นี้คง หมายถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับฌาน วิปัสสนา มรรค ผล และนิพพาน

2.7 โน จฏฐาเน นโยชเย นอกจากจะช่วยแนะนำในทางที่ดีให้ความรู้เข้าใจ เกิดความรู้สึกในทางที่ดีงามและปฏิบัติถูกต้องแล้ว อีกด้านหนึ่งก็มีกรอบในทางที่ไม่ให้เกิดความเสียหายขึ้นคือ โน จฏฐาเน นโยชเย แปลว่าไม่ซ้กจุงในสิ่งที่เหลวไหลไร้สาระ หรือในทางที่เสียหาย คือป้องกันไม่ให้น่าในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล มีคติเป็นทุกข์ ทำให้เกิดความรู้สึกสบายใจ ปลอดภัยปลอดภัยขึ้นมามาว่า จะไม่ทำให้เกิดความเสียหาย และเฉออกไปผิดทาง

ชักชวนให้ทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลมิตติเป็นสุข ผู้ต้องการประโยชน์จากการได้คบหามิตร พระพุทธองค์ตรัสว่าควรคบผู้มีคุณสมบัติตามที่กล่าวมา แม้จะถูกขับไล่ก็ควรเข้าไปหา ดังความในพุทธภาษิตที่ตรัสสรุปไว้ว่า “มิตรเป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นที่ยกย่อง เป็นนักพูด เป็นผู้อดทน ต่อถ้อยคำ พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้ ไม่ชักนำไปในอวิชชาในโลกนี้ ฐานะเหล่านี้มีอยู่ในบุคคลใดบุคคลนั้น จัดว่าเป็นมิตรผู้มุ่งประโยชน์ และอนุเคราะห์ ผู้ต้องการจะคบมิตร ควรคบมิตรเช่นนั้นแม้จะถูกขับไล่ก็ตาม” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

หลักกัลยาณมิตรธรรม 7 สำหรับครู หรือ คุณสมบัติของครูตามหลักกัลยาณมิตรธรรม 7

1. ครูตามหลัก ปิโย

ปิโย หมายถึง ความน่ารัก ในฐานะเป็นที่สบายใจและสร้างความรู้สึกรักสนิทสนมเป็นกันเอง ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาไต่ถาม ชวนใจผู้ที่เข้ามาหา หรือผู้ที่เราคบอยากให้เราคบเรา อีกต่อไป จะทำอะไรไม่ว่ากิริยามารยาท การแต่งกาย การพูดจา ก็ดูเรียบร้อยดีงามทุกอย่าง ใครเห็นก็อยากคบค้าสมาคมด้วย ผู้ที่เป็นกัลยาณมิตรจากเป็นจะต้องมีคุณสมบัตินี้ เพราะการให้ที่จะให้มิตรที่มาคบหาตนได้รู้สึกภาคภูมิใจว่าได้คบกับมิตรที่ดี ที่จริงแท้ คบแล้วได้ประโยชน์ เป็นที่น่าพอใจของมิตร เป็นสิ่งที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ในความสัมพันธ์ในมนุษย์ได้อย่างแท้จริง บทบาทและหน้าที่ของครู พระพรหมมังคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) ได้กล่าวถึง บทบาทของครูที่สำคัญไว้ความตอนหนึ่งว่า อันความเจริญก้าวหน้าของโลกทุกด้านเป็นผลงานของครูทั้งนั้น โลกจะขาดครูเสียไม่ได้ ครูต้องมีอยู่และต้องรับช่วงต่อไปให้มากขึ้น บรรดาความรู้ทั้งหมดอยู่ที่ครู ถ้าหากขาดครูเสียแล้ว ความรู้ของโลกจักหายไป โลกจะเต็มไปด้วยความโง่ ความหลง ไม่เข้าใจตามความเป็นจริง (พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), 2538)

2. ครูตามหลัก ครู

น่าเคารพ ในฐานะประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกรับรองใจ เป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย การทำตัวน่าเคารพนี้ เมื่อมิตรมองดูแล้ว ก็จะมีศรัทธาที่พึ่งพาอาศัยได้ มีความเป็นผู้ใหญ่พอที่จะพึ่งพิงได้ หลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้ให้ครูดูน่าเคารพแก่คนอื่น ๆ ได้แก่หลักธรรมที่ว่าด้วยอิทธิบาท 4

อิทธิบาท 4 คือ ธรรมที่ทำให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ เป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ทั้งครูอาจารย์และศิษย์ เพราะถ้าใครประพฤติปฏิบัติตามนั้น ความสำเร็จในหน้าที่การงานของตนก็จะบรรลุตามเป้าหมาย ครูอาจารย์ก็เช่นกัน ถ้าประพฤติปฏิบัติตาม การสอนก็จะสำเร็จลุล่วงลงไปได้ด้วยดี ส่วนนักเรียนก็ทำให้มีความเจริญก้าวหน้า มีผลการเรียนที่ดี เป็นที่น่าเคารพ (พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), 2538)

3. ครุตามหลักภาวนีโย

ภาวนีโย หมายถึง นำเจริญใจ หรือนำยกย่อง ในฐานะทรงคุณ คือ ความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ เพราะครุถือว่าเป็นบัณฑิต บัณฑิต คือผู้มีปัญญา เป็นนักปราชญ์ อาศัยการดำเนินชีวิต และทำกิจต่าง ๆ ด้วยปัญญา ถ้าจะให้ความหมายของบัณฑิตอย่างลึกซึ้ง ครูเป็นผู้จบการศึกษา จบการศึกษาเกี่ยวกับวิชาความรู้ เกี่ยวกับอาชีพ หรือเกี่ยวกับเทคนิคทั่ว ๆ ไป และต้องเป็นการศึกษาในด้านที่เกี่ยวกับจิตใจ หรือวิญญาณ

4. ครุตามหลัก วตดา จ

ในด้านวจีกรรมอันเป็นบทบาทต้นแบบของผู้เป็นกัลยาณมิตร จำเป็นต้องมีบทบาทในการแสดงออกที่เหมาะสม ถูกต้อง และสอดคล้องกับหลักธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งสามารถดึงเข้ามาอธิบายได้หลายหมวดธรรม ดังในหลักของเบญจศีลข้อที่ 4 ก็คือ มุสาวาทา เวรมณี และหลักธรรมทางวจีกรรมที่เป็นไปในทางเจริญรุ่งเรืองสามารถอธิบายขยายความได้ 4 ลักษณะ ผลักดันไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตทั้งสิ้น คือ

4.1 มุสาวาทิ ปหาย ฯเปฯ น สมปะชานมุสา ภาสิตา โหติ ละการพูดเท็จ ไม่ยอมกล่าวเท็จ เพราะเหตุตนเอง ผู้อื่น หรือเพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ใด ๆ คือการเว้นขาดจากการกล่าวคำเท็จ หมายความว่า ไม่กล่าวตามความเป็นจริง หรือกล่าวคลาดเคลื่อนจากความ เป็นจริงอันเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน พูดเพื่อหลอกลวง ด้วยเจตนาที่ทำให้ผู้อื่น เข้าใจผิดซึ่งประกอบด้วยโลภะ และโทสะ เพราะเห็นแก่อามิส (สิ่งของ) เล็ก ๆ น้อย ๆ

4.2 ปิสฺสุณิ วาจํ ปหาย ฯเปฯ สมคฺคกรณี วาจํ ภาสิตา โหติ ละการพูดคำ ส่อเสียดช่วยสมานคนที่แตกร้างกัน ส่งเสริมคนที่สมัคสมานกัน ซอบกล่าวถ้อยคำที่สร้าง สัมคคี คือการเว้นขาดจากการประพฤติวาจาส่อเสียด หมายความว่า การพูดยุยงให้คนอื่นเกิด ความแตกร้างกันคือฟังความฝ่ายนี้แล้วไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความฝ่ายโน้น แล้วมาบอกฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น ยุยงให้เกิดความแตกแยกกัน แยกความสัมคคีกัน ให้ เกิดความเดือดร้อนทั้งสองฝ่าย

4.3 ผรุสฺสํ วาจํ ปหาย ฯเปฯ พหุชนมนาปา ตถารูปี วาจํ ภาสิตา โหติ ละคำ หยาบ พูดแต่คำสุภาพอ่อนหวาน คือการเว้นขาดจากการประพฤติวาจาหยาบ หมายถึง การพูด คำหยาบคาย กล้าแข็ง หยาบคายร้ายกาจกับคนอื่น กระทบกระทั่งเสียดสีคนอื่น ให้ได้รับความ เจ็บใจเดือดร้อนใจก่อให้เกิดความโกรธโดยเจตนา

4.4 สมพปลापि ปหาย ฯเปฯ กาลวาที ภูตวาที อตถวาที ธมฺมวาที วินยวาที นิชานวตี วาจํ ภาสิตา โหติ ละการพูดเพ้อเจ้อ พูดแต่คำจริงมีเหตุผล มีสารประโยชน์ ถูก กาลเทศะ คือการเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ หมายถึง พูดเหลวไหลไม่เป็นประโยชน์ พูดไม่ถูก

กาลเวลา พุดไม่มีเหตุผลไร้สาระ พุดคำไม่จริง พุดไม่มีหลักฐาน พุดไม่มีกำหนด ไม่ประกอบด้วย
ธรรมวินัย (พระธรรมปิฎก, 2542)

5. ครุตามหลัก วจนกฺขโม

ครู นอกจากจะเป็นต้นแบบในหลายๆ ด้านแล้ว ความอดทนอดกลั้นในอุปสรรคต่าง ๆ
แล้ว โดยการที่ยึดหลักขันติและโสรจจะ เป็นธรรมที่ทำให้เกิดความงดงาม ซึ่งพระไตรปิฎก ส่วน
พระอภิธรรมปิฎกได้ให้ความหมายของคำว่า “ขันติ” หมายถึง ความอดทน กิริยาที่อดทน
ความอดกลั้นความไม่ดูร้าย ความไม่เกรี้ยวกราด ความเข้มแข็งแห่งจิต1 และ “โสรจจะ”
หมายถึง ความไม่ล่องละเมิดทางกาย ความไม่ล่องละเมิดทางวาจา ความไม่ล่องละเมิดทั้งทาง
กายและทางวาจา หรือความสำรวมในศีลทั้งหมด (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)
โสรจจะนั้น สามารถแปลตามศัพท์ได้ว่า ความเข้มแข็งแจ่มใส (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระ
สังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), 2531)

6. ครุตามหลัก คมภีรณจ กถิ กตดา

คุณสมบัติในหัวข้อนี้ถือเป็นหน้าที่ของผู้เป็นกัลยาณมิตรโดยตรง ซึ่งเป็นหลักการสำคัญ
ในพระพุทธศาสนาที่สามารถทำให้พุทธธรรมขยายวงกว้างออกไปได้อย่างงดงาม เพราะเหตุ
แห่งการศึกษา และฝึกฝนพัฒนาตนแล้วจึงทำให้สามารถที่จะนำความรู้ความสามารถที่ตนได้
ฝึกฝนดีแล้วในระดับต่างตามความพร้อมของแต่ละคนลักษณะการแนะนำ ที่ได้ผลคงจะต้อง
ศึกษาจากต้นแบบของยอดกัลยาณมิตรอย่างพระพุทธเจ้า ซึ่งมีหลักธรรมที่แสดงให้ทราบถึง
อาการในการสั่งสอน และแนะนำประโยชน์ของพระองค์ ที่ทำให้คำสอนเหล่านั้นควรแก่การ
ปฏิบัติตาม และทำให้ผู้ฟังเกิดการน้อมใจ เลื่อมใสมั่นใจในพระองค์อย่างไม่มีข้อกังขาใด ๆ อันมี
หลักอยู่ 3 ประการ ดังนี้

6.1 อภิญญาอัมมเทสนา ทรงแนะนำโดยแสดงธรรมด้วยความรู้ยิ่ง ทรงรู้ยิ่ง
เห็นจริงด้วยพระองค์เองแล้ว จึงทรงสอนผู้อื่น เพื่อให้รู้ยิ่งเห็นจริงตาม ในธรรมที่ควรรู้ยิ่งเห็น
จริง

6.2 สนิทานอัมมเทสนา ทรงแนะนำโดยทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผล ทรงสั่ง
สอนชี้แจงให้เห็นเหตุผล ไม่เลื่อนลอย มีหลักมีเกณฑ์ ไม่ตัดตอนให้เสียเนื้อความ ทำให้ผู้ฟัง
เข้าใจได้โดยไมยาก

6.3 สปัฎฐาหาริยอัมมเทสนา ทรงแนะนำโดยทรงแสดงธรรมให้เห็นจริงได้ผล
เป็นอัครจรรย ทรงสั่งสอนให้มองเห็นชัดเจนสมจริงจนต้องยอมรับ และนำไปปฏิบัติได้ผลจริงเป็น
อัครจรรย จนผู้ปฏิบัติตามเห็นจริงดังที่พระองค์ตรัสไว้ (พระธรรมปิฎก, 2546)

7. ครุตามหลัก โน จญฺฐาเน นิโยชเย

องค์ประกอบที่สำคัญที่จะพัฒนาเยาวชนคือ สถาบันการศึกษา ในที่นี้ก็คืออบทบาทและ
หน้าที่ของครู และอาจารย์ผู้สอน พระพรหมมั่งคณาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) ได้กล่าวถึงบทบาท

ของครูที่สำคัญไว้ความตอนหนึ่งว่า “...อันความเจริญก้าวหน้าของโลกทุกด้านเป็นผลงานของครูทั้งนั้น โลกจะขาดครูเสียไม่ได้ ครูต้องมีอยู่และต้องรับช่วงต่อไปให้มากขึ้น บรรดาความรู้ทั้งหมดอยู่ที่ครู ถ้าหากขาดครูเสียแล้ว ความรู้ของโลกจักหายไป โลกจะเต็มไปด้วยความโง่ ความหลง ไม่เข้าใจตามความเป็นจริง” (พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), 2538)

จากความสำคัญดังกล่าว นำมาซึ่งการศึกษาบทบาทของครูที่ดี เพื่อการพัฒนาเด็กทั้งนี้ เนื่องจากในปัจจุบันสภาพแวดล้อมทางสถาบันการศึกษามีบทบาทหน้าที่คล้ายกับสถาบันครอบครัว ส่วนหนึ่งเนื่องด้วยเด็กและเยาวชนยังคงต้องใช้ชีวิตในการศึกษาหาความรู้อยู่ในโรงเรียน หากเด็กและเยาวชนไม่ได้รับการเอาใจใส่ในด้านการศึกษา อบรมบ่มนิสัยอย่างดีย่อมจะมีผลต่อการสร้างปัญหาทางพฤติกรรมของเด็กได้ในอนาคต ซึ่งนักวิชาการเชื่อว่า พฤติกรรมการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน ส่วนหนึ่งเป็นผลที่ได้มาจากพฤติกรรมด้านลบที่ได้รับมาจากโรงเรียน (โสภา ขปิลมันน์, 2536)

ครูและอาจารย์ นอกจากจะมีบทบาทด้านการอบรมสั่งสอนให้เด็กมีความรู้ทางการศึกษาแล้ว การที่ครูได้ชื่อว่าเป็นแม่พิมพ์ จึงชี้ให้เห็นบทบาทสำคัญอันเป็นต้นแบบที่ดี ซึ่งเด็กผู้เป็นอนาคตอันสำคัญของชาติ จะประพฤติและปฏิบัติตามในเรื่องของคุณธรรมและจริยธรรม เพราะปัจจุบันสังคมการศึกษาเปลี่ยนจากวัดมาเป็นสถาบันการศึกษาแล้ว ทั้งนี้ สถาบันการศึกษา คือ ครู และอาจารย์ นอกจากการทำหน้าที่ให้ความรู้ทางด้านวิชาการแล้วยังมีความจำเป็นที่จะต้องทำหน้าที่ในการอบรมปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้เกิดมีขึ้นในตัวเด็กอีกด้วย ครูอาจารย์พึงอนุเคราะห์ศิษย์ตามหลักการดังนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2548)

1. แนะนำฝึกอบรมให้เป็นคนดี
2. สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
3. สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง
4. ส่งเสริมยกย่องความดีงามให้ปรากฏ
5. สร้างเครื่องคุ้มภัยให้สารทิศ คือ สอนฝึกศิษย์ให้วิชาเลี้ยงชีพได้จริง และ

รู้จักดำรงตนได้ด้วยดี (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ที่กล่าวมาข้างต้น คือ ทักษิณทิศ (ทิศเบื้องขวา) กล่าวถึง ครูอาจารย์ ย่อมจะอนุเคราะห์ศิษย์ทั้งหลายด้วยประการต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้

อย่างไรก็ตามการปฏิบัติต่อกันระหว่างครูอาจารย์กับลูกศิษย์ เป็นอีกองค์ประการหนึ่งของการพัฒนาเด็กที่มีอาจจะหลีกเลี่ยงได้ บุคคลที่จะเป็นครูได้นั้นไม่ใช่เป็นผู้ที่รับจ้างสอนหนังสือเป็นอาชีพ หรือใช้สติปัญญาเป็นสินค้าขายความรู้เพื่อเอาเงินมาเลี้ยงชีวิต ครูอาจารย์ต้องเป็นผู้นำทางฝ่ายวิญญาณ (พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป.)

สรุป

กัลยาณมิตรธรรมทั้ง 7 ประกอบด้วย เป็นที่รักที่พอใจ หรือปิโย สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาไต่ถาม ไม่ว่าจะกิริยามารยาท การแต่งกาย การพูดจา ก็ดูเรียบร้อยดีงามทุกอย่าง ใครเห็นก็อยากคบค้าสมาคมด้วย, เป็นที่น่าเคารพ หรือครู ประพฤติสมควรแก่ฐานะให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย มีความเป็นผู้ใหญ่พอที่จะพึ่งพิงได้ เป็นที่น่าเจริญใจนายกอง หรือภวานีโย ในฐานะทรงคุณมีความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง เป็นนักพูด หรือวตฺตา จ รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไหร่ควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดีในเมื่อมิตรทำไม่ถูกต้อง หรือรู้ไม่จริง เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ หรือ วจนกฺขโม เป็นผู้พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ชักถาม คำเสนอ และวิพากษ์วิจารณ์ อดทนฟังได้ไม่เบื่อไม่ฉุนเฉียว เป็นผู้แถลงเรื่องล้าลึกได้ หรือ คมภิรณฺจ ถ้า กตฺตา สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อน ให้เข้าใจสำหรับหลักธรรมที่ทำได้ทั้ง 7 นี้ เป็นหลักธรรมที่สามารถปฏิบัติได้จนถึงที่สุด คือ หลุดพ้นจากกิเลส การเข้าถึงซึ่งพระนิพพาน หรือโลกุตระธรรม ขณะเดียวกัน ก็มีผลต่อผู้ปฏิบัติในระดับโลกียธรรม คือความงามที่เกิดขึ้นในใจตน เกิดจากการประพฤติปฏิบัติ และส่งผลให้เกิดเป็นความงามที่ประทับใจต่อผู้พบเห็น ไม่ใช่ความงามที่เกิดจากการเสกสรรค์ปั้นแต่ง จากการแต่งเติมภายนอกปกปิดด้วยเครื่องสำอางที่ฉาบฉวยไม่ยั่งยืน จนลืมนึกจะทำให้เกิดความงามจากข้างในใจ ที่เกิดขึ้นจากการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง ส่งผลตามทำให้เกิดความงามภายในและภายนอก สามารถรับรู้ได้ถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เป็นความงามที่สุข สงบ มีความอิมใจ ส่งผลให้หน้าตาอิมแย้มแจ่มใส ผิวพรรณสะอาด ผ่องใส ไม่มีความหม่นหมองมาแผ้วพานหลักธรรมที่ทำได้ทั้ง 7 สามารถสรุปในกรอบของการความงามภายในและความงามภายนอกได้

หลักธรรมที่ได้กล่าวมาในขั้นต้นนั้น เป็นหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาที่นำมาประยุกต์ใช้ได้ในยุคปัจจุบันเพื่อให้ครูตระหนักในบทบาทและหน้าที่ของตน จะเห็นได้ว่า อิทธิพลของครูบาอาจารย์ที่มีต่อเด็กนั้น ล้ำลึกและครูอาจารย์เป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการสร้างชาติและทำลายเด็กของชาติ ครูเป็นผู้นำของเด็ก ๆ เป็นผู้ที่เด็กมองด้วยความพอใจเลื่อมใส ขอให้วางตนให้เหมาะสมแก่ความเป็นครูอย่างแท้จริง ต้องเป็นคนที่บริสุทธิ์ด้วยกาย วาจา ใจ เป็นครูอยู่ทุกขณะ ทุกหนทุกแห่ง จงช่วยกันกระทำความดีให้เด็กเห็นเป็นเยี่ยงอย่าง ดังนั้น หากครูดีเยี่ยมจะมีคุณอนันต์แก่นักเรียน แต่หากว่าครูชั่วก็ย่อมมีโทษมหันต์ต่อเด็กเช่นกัน โดยเฉพาะในเรื่องการฝึกอบรมด้านคุณธรรมและจริยธรรมนั้น หน้าที่สำคัญประการหนึ่งของครูบาอาจารย์ นอกเหนือจากการให้ความรู้ทางวิชาการในทุกวิชา ครูที่ดีนั้น นอกจากจะต้องรัก เห็นใจ และอุทิศตัวให้แก่การสอนแล้ว ต้องรู้จักเสริมจุดเด่นและแก้จุดด้อยให้กับศิษย์ได้ตระหนักในความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรม ความสำนึกในหน้าที่ต้องให้ศิษย์ มีแนวทางการปฏิบัติ

ตนและหลักการดำเนินชีวิตในทางที่ถูกต้องชอบธรรม ทั้งนี้ครูเองก็ต้องปรับปรุงตนเองอยู่ตลอดเวลาจนบรรลุถึงความเป็นเลิศทั้งวิชาการและทางการสอน โดยเฉพาะในด้านการฝึกอบรมคุณธรรมและจริยธรรม ครูนั้นต้องดำรงตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ศิษย์อย่างเคร่งครัดเพื่อศิษย์ จะได้มีความเชื่อถือศรัทธาและถือปฏิบัติตามด้วยความรัก

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

กระทรวงศึกษาธิการควรกำหนดนโยบายให้พัฒนาครูทุกระดับตามแนวทางหลักกัลยาณธรรม เพื่อเพิ่มศักยภาพในการสอนและการเป็นแม่พิมพ์ที่ดีมีคุณธรรม นอกจากนี้จะสอนให้คนมีวิชาความรู้แล้ว ควรชี้ให้เห็นคุณค่า และปลูกฝังอุปนิสัยให้ศิษย์มีการใช้ชีวิตอย่างถูกต้องเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดำรงดังที่บรรพชนได้เคยประพฤติปฏิบัติ และสั่งสอนไว้

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ศึกษาความสัมพันธ์ของครูกับศิษย์ตามหลักทศ 6

2.2 ศึกษาคุณธรรมครูตามหลักจรรยาบรรณวิชาชีพครูในสังคมไทยยุคโลกา

วิวัฒน์

เอกสารอ้างอิง

- ปาน จันทราบุตร. (2521). *ศีลธรรมกับปัญหาเยาวชน*. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองรัตน์การพิมพ์.
- พระญาณสังวร (สุวิฑฒน มหาเถระ). (2536). *สัมมาทิฎฐิตามเถราธิบายของท่านพระสารีบุตร*. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). (2538). *วาทธรรมปัญญานันท*. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- พระธรรมปิฎก. (2542). *ธรรมนุญชีวิต (ฉบับชาวบ้าน)*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด.
- _____. (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2552). *พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2548). *ธรรมนุญชีวิต*. (พิมพ์ครั้งที่ 36). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด.

- พระมหารัศมี ชูดีโก. (2547). ศึกษาเปรียบเทียบมิติภาพในพุทธปรัชญาเถรวาทกับอาริสโตเติล. ใน *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. มหาวิทยาลัยวงกรนครราชวิทยาลัย.
- พระราชวรมนี (ประยูร ธมมจิตโต). (2541). *เพื่อน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยวงกรนครราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (ม.ป.ป.). *ทศธรรม ธรรมะที่เป็นทางเดินของมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- มหาวิทยาลัยวงกรนครราชวิทยาลัย. (2500). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาทองพูน สติสมปนโน (เสื่อเขียว). (2547). การคบบัณฑิตในพระพุทธศาสนา. ใน *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. มหาวิทยาลัยวงกรนครราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฒโน). (2531). ทศบารมีทศพิธราชธรรม. ใน *มหาอุดมมงคลวโรกาสพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช*. วัดบวรนิเวศวิหารขอพระราชทานถวายเฉลิมพระเกียรติ.
- สมเด็จพระพุทธมาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). (2546). *แปลและเรียบเรียง คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด.
- โสภา ชปีลมันน์. (2536). *บุคลิกภาพและพัฒนาการ : แนวโน้มสู่พฤติกรรมปกติและการมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเด็กและเยาวชน*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ โอ. เอส. พรินต์ติ้ง เอ็นท์รี.